

BURGERS IN OPLEIDING

Actief burgerschap en sociale integratie: verplicht voor iedere school, maar geen twee nieuwe vakken. Het onderwijsplein is al vol genoeg. Toch liggen er voor leerlingen wel kansen om zich via school alvast in te zetten voor de samenleving.

Sinds februari van dit jaar zijn alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs wettelijk verplicht 'actief bij te dragen aan de integratie van leerlingen in de Nederlandse samenleving.'

"Burgerschap is geen duidelijk afgebakend begrip," zegt Peter Franken (KPC Groep), die de plannen van scholen coördineert. "Actief burgerschap en sociale integratie ontwikkelen kan op verschillende niveaus en in verschillende dimensies: overdracht van kennis, vaardigheden, houdingen en vooral ook van (sociale) competenties. Het gaat om de inrichting van de samenleving, de economische en sociaal-culturele aspecten ervan, en bovenal om de morele uitgangspunten ervan. Om een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het gemeenschappelijke van de samenleving. Het wordt voor scholen dus schipperen tussen versnippering en overladenheid aan de ene kant, en engagement en samenhang aan de andere kant. Schipperen ook om de balans te vinden tussen algemeen en individueel belang."

Pragmatische oplossingen voldoen daarvoor niet. Actief burgerschap en integratie hebben directe raakvlakken met het curriculum (het is vakoverstijgend en daardoor niet simpel ergens 'weg te zetten') en hebben consequenties voor de omgang tussen leerlingen en leraren, het pedagogisch klimaat en de schoolorganisatie (zie kader ijkpunten).

Pedagogische opdracht

Actief burgerschap is een onderdeel van de pedagogische opdracht van scholen. De school kan niet volstaan met het aanbieden van traditionele kennis uit de schoolvakken die zich daarvoor lenen. Actief burgerschap is niet louter te ontwikkelen door overdracht van kennis van wetenden op niet-wetenden. Evenmin is het te beoordelen door middel van traditionele werkstukken en proefwerken, die overgedragen kennis terugvragen. Kennisoverdracht heeft bij de ontwikkeling van actief burgerschap maar beperkte effecten. Actief burgerschap leer je door te ervaren wat het is. Franken: "Daar hoort op ervaring en participatie gericht leren bij. Dat kan binnen de school als mini-samenleving en buiten de school in een open, democratische samenleving. In beide gevallen gaat het om contact maken, betrokken raken en vertrouwen opbouwen in de directe omgeving, je zegje mogen doen, meetellen en gehoord worden."

Geen apart vak

Het is niet nieuw om leerlingen verantwoordelijkheid te geven voor taken of activiteiten. Daarvan kent elke school genoeg voorbeelden. Bij actief burgerschap gaat het om iets anders: stimuleren dat leerlingen zelf verantwoordelijkheid nemen. Franken: "Je geeft als het ware een stuk van de regie uit handen en niet op een geïsoleerd onderdeel."

Burgerschapsvorming is geen apart vak, maar een vanzelfsprekend onderdeel van verschillende vakken. Het 'leergebied' heeft te maken met de manier waarop scholen invulling geven aan regels, waarden en normen, ouderbetrokkenheid, leerlingparticipatie en de omgang tussen leerlingen en docenten. Scholen dienen zelf de vorm en inhoud te bepalen.

Toezichtkader

Scholen zullen hun activiteiten wel transparant moeten maken: de inspectie toetst scholen op hun inspanningen in de context van het toezichtkader. Scholen zullen de resultaten zichtbaar moeten aantonen. Dit houdt bijvoorbeeld in dat de school de burgerschapsactiviteiten planmatig moet aanpakken en moet verantwoorden in de schoolgids en het schoolplan. Bovendien moet zij een visie ontwikkelen op de bijdrage die zij via haar onderwijs wil leveren aan burgerschap en integratie. Gedegen kennis en inzicht in de situatie van leerlingen en daarop afgestemd onderwijs zijn daarvoor onontbeerlijk.

Voor meer voorbeelden van scholen, achtergrondinformatie en instrumenten zie de publicaties *Aan de slag met actief burgerschap* en *Actief burgerschap: good practices in scholen* (te downloaden via www.kpcgroep.nl/publicaties) of neem contact op met peter franken, p.franken@kpcgroep.nl

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Servicepunt in de wijk

'Het Bolwerk' in Middelburg is een samenwerkingsschool voor praktijkonderwijs in Middelburg. De school wil een 'servicepunt' in de wijk zijn. Via mini-ondernemingen leren kinderen zich dienstbaar te maken voor de bewoners van de wijk waarin hun school staat. Zo heeft de school een fietsherstelplaats opgezet. Wijkbewoners kunnen hun fiets ter reparatie afgeven en leerlingen die voor de module fietstechniek hebben gekozen, verrichten de reparaties tegen kostprijs. De school is ook gestart met een schoolrestaurant, waarin iedere twee weken 45 externe gasten, vooral wijkbewoners, een driegangenmaaltijd nuttigen. Leerlingen bereiden en serveren deze maaltijden.

ICT voor ouderen

Leerlingen van het St-Gregorius College in Utrecht (vwo, havo, vmbo-tl; tweetalig onderwijs) organiseren een ict-cursus voor bewoners van verzorgingstehuizen in de stad. De leerlingen zijn verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering ervan, een docent begeleidt hen. Met deze activiteit wordt gewerkt aan meer wederzijds begrip. En realiseren leerlingen zich dat hulpvaardigheid 'leuk' kan zijn.

Streetwatch

Het Corbulo College (vmbo) in Voorburg heeft bij de ingebruikname van het nieuw schoolgebouw de 'street watch' ingesteld. Doel: de school en haar omgeving (en daarmee de leefomgeving van de buurtbewoners) veiliger te maken. Daarvoor patrouilleren leerlingen in en rond de school en in het naburige winkelcentrum. Als dat nodig is, spreken ze medeleerlingen op hun gedrag aan. Bovendien zijn ze aanspreekpunt wanneer er iets gebeurt. Zo ervaren ze wat maatschappelijke verantwoordelijkheid concreet inhoudt en krijgen ze een actieve rol in het handhaven van waarden en normen. Tijdens het patrouilleren loopt iemand van de school(leiding) mee. De 'street watch' vindt plaats onder goedkeuring van de plaatselijke politie die de leerlingen ook surveillance-training geeft.

Maatschappelijke stage als onderdeel van het curriculum

De maatschappelijke stage is een vast onderdeel van het leerplan van de Vrije Scholen Driebergen. Doel: inzicht in en respect voor uiteenlopende soorten werk. Elke leerling loopt jaarlijks twee weken stage gedurende zijn laatste vier jaren

schooljaren. De stages hebben een opbouw gekoppeld aan de leeftijd van de leerling en passend bij een mengvorm van economie en maatschappijleer.

In het eerste jaar loopt de leerling stage in een winkel (geen supermarkt) en leert hij over relatie met de klant, btw, reclame, inkoop, marketing, concurrentie enzovoort.

Het tweede jaar kent een sociale stage in een instelling waar sprake is van afhankelijkheid: kinderdagverblijf, bejaardentehuis, peuterspeelzaal, zorginstelling. De leerling draait zoveel mogelijk mee in het primaire proces. Hij wordt zich door deze stage bewust van 'afhankelijkheidsbeleving'.

In het derde jaar volgt een fabrieksstage. Door deel te nemen aan het productieproces wordt bij de leerling respect gekweekt voor dit soort werk en de mensen die dit werk doen.

In het laatste jaar wordt een stageplaats gezocht bij een ideële instelling: Amnesty International, klooster, derdewereldorganisatie.

IJKPUNTEN VOOR DE MAATSCHAPPELIJKE EN PEDAGOGISCHE OPDRACHT VAN DE SCHOOL

Functioneren in een democratische samenleving

- De school heeft een helder beeld van wat functioneren in een democratische samenleving van kinderen en jongeren vraagt.
- Ze weet een goede balans te vinden tussen aandacht voor het individueel belang en aandacht voor het maatschappelijk belang.

Opvoedingsperspectief en opvoedingsstijl

- Er wordt gekozen voor participatie als dominant opvoedingsparadigma.
- Er is sprake van een autoritatieve opvoedingsstijl. Die wordt consequent gehanteerd.

De maatschappelijke en pedagogische opdracht

- De school bevordert de brede ontwikkeling van leerlingen, inclusief de ontwikkeling van een eigen waarden- en normenpatroon.
- *Leitmotiv* is de maatschappelijke participatie van leerlingen (willen, kunnen, doen), te beginnen in de school als gemeenschap.
- De school focust op een optimale toeleiding van leerlingen naar maatschappelijke rollen in overeenstemming met hun mogelijkheden en ambities.
- Er is een voortdurende match tussen behoeften en vragen van leerlingen, van de school en van de samenleving.
- Leerlingen worden daadwerkelijk steeds zelfstandiger.
- Leerlingen kunnen steeds meer verantwoordelijkheden aan.
- Ze ontwikkelen een binding met en betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden.
- Ze kunnen en willen participeren in die verbanden. Participatie vooronderstelt een democratische houding, kennis van de samenleving en haar democratische regels, en democratische vaardigheden.
- Dat wordt ook zichtbaar in de rapportage, het portfolio e.d.
- Het belang van deze pedagogische doelen en een veilig, open, ondersteunend en uitdagend pedagogisch klimaat is evident voor wie de school kent. De school heeft een duidelijk pedagogisch profiel. Alle professionals committeren zich daaraan.
- Er is sprake van een goed intern en extern zorgsysteem. Mentoraat, decanaat, vertrouwenspersonen, interne begeleiding en zorgteam zijn op elkaar afgestemd. Er is een goed intern en extern signaleringssysteem. Er is een veiligheidsplan.

De school als leef- en leergemeenschap midden in de samenleving

- De school is een democratische leef- en leergemeenschap waarin participatie van professionals, leerlingen en ouders het sleutelwoord is.
- De school staat midden in de maatschappij: maatschappelijke issues vormen een rode draad door het curriculum; er zijn maatschappelijke oriëntaties en stages voor leerlingen vanaf het eerste jaar.
- De school weet de afstand tussen jongerencultuur, schoolcultuur en thuiscultuur te overbruggen.
- Er is duidelijkheid over wat van professionals, leerlingen en ouders verwacht wordt en over wat ieders eindverantwoordelijkheden zijn.
- De school investeert in educatief partnerschap met ouders. De school heeft een duidelijk idee van het traject dat ze met ouders wil lopen met het oog op een optimale begeleiding van leerlingen. Duidelijk is voor alle betrokkenen wat de school met de ouders regelt en wat met de leerlingen, dan wel met beide groepen (pedagogische driehoek).
- Er wordt geïnvesteerd in ownership van en identificatie met de schoolgemeenschap: het is 'onze' school (de school van 'onze kinderen').
- Schoolregels zijn duidelijk en mede met leerlingen opgesteld.
- Er zijn duidelijke procedures voor besluitvorming en de aanpak van conflicten (non agressie-contracten, herstelrecht).
- De school definieert zichzelf als onderdeel van een pedagogische keten.
- Er wordt gewerkt aan een goede toerusting van professionals, leerlingen en ouders op het vlak van communicatie, opgroeien en opvoeden.

(bron: Cees de Wit (2005), *De maatschappelijke en de pedagogische opdracht van de school onder de loep*, 's-Hertogenbosch, KPC Groep